

PAULIINA SYRJÄLÄ

Lectio praecursoria

Hytkypolikka ja hyppivä puuhevonen:
Kansanmuusikko säveltävänä perinnesoittajana

Tämä teksti pohjautuu lektioni puheosuuksiin. Taiteellisen tohtorintutkintoni tarkastustilaisuudessa esittämäni lektio koostui puheesta ja soitosta, jonka ajallinen osuus esi-tyksen kokonaiskestosta oli noin puolet.

Taiteellisessa tohtoriprojektissani “Hytkypolikka ja hyppivä puuhevonen: Kansanmuusikko säveltävänä perinnesoittajana” (2013–2020) tutkin tämän päivän kansanmuusikon työskentelyä.¹ Tutkimus suuntautui kahteen aihealueeseen: kansanmuusikon kuulonvairaaseen työskentelyyn arkistotallenteiden parissa, ja itselleen säveltävän muusikon luovan prosessin tarkasteluun. Erityisesti tutkimuksen loppuvaiheessa tunnistin tarpeen ryhtyä sanallistamaan niitä menetelmiä, joita kansanmuusikkona hyödynnän. Tämä joh-tuu siitä, että ammattikansanmuusikoiden luovasta työskentelystä ja siihen liittyvistä ilmiöistä on kirjoitettu vasta vähän.

Puhun tutkimuksessani kansanmusiikista ja kansanmuusikkoudesta. Olen lapsuudesta saakka identifioinut itseni vahvasti juuri kansanmusiikin soittajaksi, sillä en ole koskaan vakavissani perehtynyt mihinkään muuhun musiikinlajiin. Kansanmusiikki on käsitteenä hyvin monimerkityksellinen ja ristiriitainenkin, sillä se on tarkoittanut eri aikakausina eri asioita. 1800-luvun Suomessa sana kansanmusiikki liittyi kansallisuusaatteeseen ja silloin siihen linkitettiin vahvasti suomalaisuus. Nykytiedon valossa ymmärretään, ettei kansanmusiikissamme ole mitään lähtökohtaisesti ainoastaan suomalaista, vaan kyse on vuosituhansien ajan jatkuneesta erilaisten musiikillisten ilmiöiden ja vaikutteiden fuusiosta. Mitä sitten itse ajattelen kansanmusiikin olevan? Olen hyvin tietoinen käsitteeseen liittyvästä problematiikasta. Tutkijan positiosta käsin ymmärrän hyvin tarpeen määrittelyyn ja toisaalta soittajana musiikin määrittelemisen tuntuu hyvin harvoin tar-koituksenmukaiselta. Minulle itselleni kansanmusiikki näyttäätyy varsin laaja-alaisena sateenvarjokäsitteenä, jonka alle mahtuu hyvin monenlaisia musiikillisiä ilmiöitä. Niiden lähtökohtana voivat yhtä lailla olla niin perinteiset soitto- ja laulutyyli kuin vaika-pa muiden maiden musiikkikulttuureista tai jostain muusta musiikkigenrestä tulevat vaikutteet.

¹ Syrjälä 2020a.

Tohtorintutkintoni lähtökohtana oli musisointi, ja projektiin sisältyi viisi taiteellista osiota eli konserttia, joista jokaiseen liittyi oma tematiikkansa ja tutkimuskysymyksensä. Ensimmäisen konsertin esitin soolona lokakuussa 2013 ja ympyrä sulkeutui, kun pala-sin taas soolosoiton pariin viimeisessä konsertissani maaliskuussa 2018. Konsertteja varten työstämäni ja niissä esittämäni musiikki painottui vahvasti omiin sävellyksiini. Ensimmäinen ja viimeinen konsertti olivat sävellettyjä improvisatorisia sooloteoksia, kolmannen konsertin musiikki syntyi hetkessä improvisoiden ja toinen konsertti sisälsi tikkusoittoperinteeseen pohjautuvaa ohjelmistoa. Sen lisäksi, että konsertit olivat itsenäisiä taiteellisia teoksia, ne toimivat samalla myös tutkimukseni aineistona, tutkimustulosteni soivana esittelynä ja taiteellisen ajatteluni ilmentäjänä. Taiteen välityksellä ilmaistuja tutkimustuloksia ei kaikilta osin ole edes mahdollista muuttaa sanalliseen muotoon.

Tohtoriprojektini edessä ymmärsin suomalaisen kansanmusiikin tutkimuksen tarvitsevan lisää sellaista tietoa, jossa on läsnä soittajan kokemus. Päätin tehdä artikkelimuotoisen tutkielman, joka koostuu johdannosta ja kahdesta vertaisarvioidusta julkaisusta. Halusin kehittyä tutkijana ja etsiä paikkaani sekä taiteellisen tutkimuksen että kansanmusiikin tutkimuksen kentillä. Tulevaisuudessa toivoisin kansanmusiikin parissa työskentelevien taiteellisen tutkimuksen tekijöiden ottavan aktiivisen roolin niin kansallisesti kuin kansainvälisestikin.

Ensimmäinen artikkelini ”Kantelepelimannit Arvi, Aarne ja Alfred – tikkusoittotradition soiva tyylintutkimus” julkaistiin *Etnomusikologian vuosikirjassa* 2018.² Työstäessäni vuosina 2013–2014 toista taiteellista osiota, konserttia nimeltä ”Hienohelma ja hyppivä puuhevonen – rouheaa perinnesävelmusiikkia kanteleilla” opettelin arkistotallenteiden mukana soittamalla tikkusoiton perinteistä ohjelmistoa tutustuen tarkemmin kolmen tikkusoittajapelimannin henkilökohtaisiin tyyliin. Analysoin soittotyyliä heiltä kaikilta tallennetun Hienohelma-polkkasävelmän avulla, sillä kunkin kolmen soittajan versiot kappaleesta ovat tyyllillisesti hyvin erilaisia. Soittajien tyylien ohella tarkastelin metodia, jota hyödynnän perinnetyyliä tutkiessani. Soitan arkistotallenteiden mukana ja samalla kokeilen omien sormieni avulla, miten kukin soittaja on teknisesti toteuttanut soittamansa musiikin. Nimesin metodin *soittamalla havainnoimiseksi*: näin melodia, harmonia, soittajan käyttämät sulkuotteet ja näppäillen soitettut äänet hahmottuvat yhtenä kokonaisuutena, toisiinsa lomittuneina.

Toinen julkaisuni on muodoltaan ekspositio eli käytännössä monimediainen verkkosivu, joka julkaistiin keväällä 2020 taiteellisen tutkimuksen *RUUKKU*-verkkojulkaisussa.³ Tässä osiossa pureudun säveltämisen tematiikkaan, ja se onkin keskeinen teema koko tutkimuksessani. Olen päätenyt pohtimaan säveltämistä ja säveltäjäyyttä, sillä olen luo-

² Syrjälä 2018.

³ Syrjälä 2020b.

nut omaa musiikkiani tavalla tai toisella niin kauan kuin muistan. Tiettyyn soittimeen se yhdistyi, kun ryhdyin kahdeksanvuotiaana soittamaan kanteletta, ja viimeiset kaksikymmentä vuotta olen säveltänyt kaikista eniten tietylle kanteleelle. Säveltämisestä on tullut vuoropuhelua soittimen kanssa. Koen, että soitin on aktiivinen osapuolena, joka tarjoilee minulle ideoita ja erilaisia sointivärejä. Ekspositiossani, joka on nimeltään ”Lempää nostattamassa – Kansanmusikko improvisoivana säveltäjänä” nimeän käyttämäni säveltämisen menetelmän ja reflektoin sitä. Sävellän improvisoimalla ja käytän improvisaatiota säveltämisen työkaluna, joten päädyin kutsumaan työskentelytapani *improvsäveltämiseksi soittamalla*. Improvisaatio on minulle väline sekä ideoiden etsimiseen että aihoiden muokkaamiseen lopullisiksi sävellyksiksi. Improvisaatio ja säveltäminen kulkevat työskentelyssä käsi kädessä.

Koen vahvaa yhteyttä kansanmusiikin vanhempaan kerrostumaan, jossa improvisaatio on vahvasti läsnä. Monet sävellykseni saavat inspiraationsa tästä musiikkikulttuurista, jonka estetiikkaa voisi kuvailla vähäsäveliseksi, meditatiiviseksi ja minimalistiseksi. Kantelesävelmiä on taltioitu etenkin Karjalan alueelta, myös isäni synnyinseudulta Laatokan Karjalasta. Äänimaisema karjalaisissa kylissä 1900-luvun alussa oli hyvin erilainen kuin se, johon olemme tottuneet. Kaikki äänet olivat peräisin luonnosta, kotieläimistä tai toisista ihmisistä. Ei ollut autoja, ei koneita, eikä taustamusiiikkia. Musiikki oli olemassa, jos joku soitti tai lauloi. Tuossa äänimaisemassa elävällä musiikilla oli valtava merkitys. Musiikki oli osa ihmisten arjen askareita, rituaaleja ja juhlia. Kaikilla oli oikeus laulaa ja soittaa, ja hyvin todennäköisesti ihmiset lauloivat ja soittivat paljon enemmän kuin nykyisin. Myös suhde kuulijoihin oli hyvin erilainen kuin tänä päivänä: kun musiikki oli jatkuvasti läsnä ihmisten arkisessa toiminnassa, todennäköisesti soittajalle ei ollut paljonkaan väliä sillä, sattui joku kuuntelemaan, tai jos kuunteli, mitä kuulija tuosta musiikista sillä hetkellä ajatteli.⁴

Kansanmusiikki on aina ollut kansainvälistä ja sen peruselementit ovat hyvin universaaleja. Vietnamilaisessa vuoristokylässä keväällä 2014 sain erikoislaatuisen kokemuksen, jossa tunsin vahvaa yhteyttä sadan vuoden takaiseen karjalaiseen musiikkitraditioon. Istuin pienen talon olohuoneen lattialla ja kuuntelin, kun eräs kyläläinen lauloi kolmisävelistä tarinaa. Laulajan vasemmalla puolella istui vanha mies, joka pienillä äännähdyksillä ja eleillä kommentoi tarinan kulkua. Oikealla puolella istui laulajan puoliso. Kun tämä kolmisävelinen laulu oli kestänyt puolitoista tuntia, vaimo alkoi tökkiä miestänsä kyynärpäällä. Valitettavasti mies päätti lopettaa laulamisen. Tulkin välityksellä hän kertoi, että oli päässyt tarinassaan vasta puoliväliin. Elämys oli vaikuttava: loppumaton kolmen sävelen tenho, vanha mies kommentoimassa laulajan kertomaa tarinaa. Tuossa hetkessä aika menetti merkityksensä. En ymmärtänyt tarinaa, mutta ymmärsin musiikin.

4 Laitinen 2003, 150.

Tohtoriopintojen aikana vakuutuin entistä enemmän siitä, että pienimuotoisuudella ja erilaisilla sointiväreillä on minulle musiikissa valtavan suuri merkitys. Keväällä 2018 työstäessäni viidettä tohtorintutkintokonserttia kirjoitinkin näin: ”Kuurin soittoani kerros kerrokselta paljaammaksi. Viimein kykenen yksinkertaistamaan ja tekemään vähän. Uskallan keskittyä ainoastaan musiikkiin ja luottaa siihen, että se riittää. Sävytkin avautuvat minulle toisella tavalla kuin ennen. Muutaman kielen soinnista syntyy kokonainen maailma.”

Kun kansanmusiikki sai oman yksikkönsä Sibelius-Akatemiaan vuonna 1983 ja kansanmusiikin ammattilaisten koulutus Suomessa alkoi, tehtiin merkittävä ja kauaskantoinen pedagoginen valinta: luovuus nähtiin olennaisena osana kansanmusiikkia. Traditiota ei pyritä kopioimaan, vaan kukin kansanmuusikko saa tulkita perinnettä omalla, itselleen luontevimmalla tavalla. Kansainvälisesti tarkasteltuna tämä lähestymistapa poikkeaa monista muista kansanmusiikin koulutuksista. Merkittävänä luovuuteen liittyvänä osa-alueena nähdään improvisaatio, ja Taideyliopiston Sibelius-Akatemian kansanmusiikin koulutuksessa sitä toteutetaan hyvin monella eri tavalla: soittimilla ja ihmisäänellä musisoiden, liikkuen, tanssien, yhdessä ja yksin. Improvisaatio on taidetta, mutta samalla se on myös yksi luovuuteen kannustavan pedagogiikan perustyökaluista. Improvisaation opetukseen liittyvät vahvasti läsnäolon taitojen ja esiintyjyyden harjoittaminen. Sen lisäksi, että suomalaisen kansanmusiikin ammattilaiset tunnetaan maailmalla taiteellisesti korkeasta tasostaan, he näyttäytyvät kansainvälisesti myös omintakeisina ja persoonallisina taiteilijoina.⁵ Monipuolinen improvisaatio-opetus on yksi tämän ilmiön taustatekijöistä.

Kaikkialla Suomessa, missä kansanmusiikkia opetetaan, kannustetaan soittajia, laulajia, harrastajia, ammattilaisia, nuoria ja ikäihmisiä luomaan musiikkia myös itse. Olen saanut seurata, kuinka 83-vuotias alkeista aloittanut viisikielisen kanteleen harrastaja tekee ensimmäisen sävellyksensä ikään kuin huomaamattaan opettajan hienovaraisella johdatuksella, ja hänen silmänsä syttyvät loistamaan. Monta kertaa olen ollut todistamassa, kuinka henkilö, joka aikaisemmin ei ole uskaltanut koskea mihinkään soittimeen, oppii soittamaan viisikielistä kanteletta. Kieli, sormi ja sointu kerrallaan avautuu viiden sävelen maailma, jossa on mahdollisuus toteuttaa itseään ja omaa luovuuttaan.

Olenkin vakuuttunut siitä, että kansanmusiikilla ja kansanmusiikkipedagogiikalla olisi nykyistä paljon enemmän annettavaa musiikinopetukseen kouluissa ja harrastustasolla. Sekä koulujen musiikin opetuksen että taiteen perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteissa nousee nyt esiin luova tekeminen. Lähes neljänkymmenen vuoden aikana on koulutettu varsin suuri joukko kansanmusiikin ammattilaisia, joilta löytyy monenlaisia osaamista vastaamaan uudistuvan musiikkipedagogiikan tarpeisiin. On monia

⁵ Hill 2012, 100.

menetelmiä, joiden parissa kansanmusiikin ammattilaiset ovat vahvoilla: tällaisia ovat esimerkiksi kuulonvarainen oppiminen, improvisoimalla säveltäminen, yhteisöllinen säveltäminen ja luovuuteen kannustaminen matalalla kynnyksellä. Edellytyksenä näiden laaja-alaisemmalle hyödyntämiselle olisi kuitenkin se, että kansanmusiikin ammattilaisilla olisi sekä kykyä että rohkeutta sanallistaa osaamistaan nykyistä kattavammin. Heitänkin haasteen meille kaikille, jotka opetamme kansanmusiikkia ammattitasolla: kuinka voisimme edesauttaa sellaista ajattelua, joka rohkaisisi nykyisiä ja tulevia ammattilaisia tunnistamaan omat vahvuutensa sekä kaiken sen heillä jo olevan monipuolisen ammattitaidon, josta musiikin koulutus voisi hyötyä monilla eri tasoilla?

Entisinä aikoina kansanmusiikki eli kylissä kuulonvaraisena ja muistinvaraisena traditiona. Nykyinen kylä ei ole enää maantieteellinen vaan se on urbaani, muodoltaan epämääräisempi mutta moneen paikkaan lonkeronsa ulottava verkosto. Myös kansanmusiikin asema on viimeisen sadan vuoden aikana muuttunut. Tänä päivänä olemme tilanteessa, jossa muut musiikin lajit, etenkin populaarimusiikki, ovat syrjäyttäneet kansanmusiikin osana erilaisia rituaaleja ja ihmisten arkea. Miten olisi mahdollista saada kansanmusiikki palautettua myös käyttömusiikiksi? Kuinka tämä urbaani ja moderni kylä, 2020-luvun kansanmusiikkiyhdistys, voisi löytää uudenlaisia ihmisiä yhdistäviä toiminnan ja yhteisöllisyyden muotoja? Suomalainen kansanmusiikki on moniäänistä, villiä, rikasta, vapaasti kukoistavaa ja yksilöllistä. Kansanmusiikin voima on yhdessä tekeminen, ja musiikinlajin piirissä on tilaa monenlaisille tallaajille. Musiikin parissa voivat kohdata erilaiset ihmiset: nuoret, iäkkäät, harrastajat, ammattilaiset ja eri kulttuuritaustoista tulevat. Vaikka mikään ei voikaan korvata yhdessäoloa toisten soittajien kanssa samassa fyysisessä tilassa, pandemian myötä tapahtunut valtava maailmanlaajuinen mullistus digiloikkineen on osoittanut, että monenlaisia yhteisen tekemisen muotoja on mahdollista toteuttaa jossain määrin myös verkkopohjaisesti. Tällöin esteenä eivät myöskään ole maantieteelliset etäisyydet.

Kuvailemani kaltaisessa urbaanissa kylässä historiallisten traditioiden opiskelu on erilaista kuin entisajan kylämiljöössä, jossa oli mahdollista omaksua soittotyylejä pelimannien kanssa musisoiden. On täysin toisenlainen kokemus opetella jotain traditiota arkistonauhojen välityksellä kuin suoraan soittajalta itseltään. Opiskeluajanani parikymmentä vuotta sitten perhonjokilaaksolaiseen kanteleperinteeseen kasvanut mestaripelimanni Toivo Alaspää (1929–2007) kävi akatemiolla opettamassa joka keskiviikko, jolloin jamittelimme ja jutustelimme yhdessä hänen kanssaan. Lukuisten kappaleiden lisäksi opimme häneltä paljon ihmisenä olemisesta. Yhdessä soittaminen tuntui hyvin merkitykselliseltä puolin ja toisin, ja samalla nuo lämminhenkiset soittosessiot avasivat meille nuorille muusikon aluille luontevalla tavalla yhteyden perinteeseen. Myöhemmin Kaustisella asuessani sain tutustua myös moniin muihin alueen mestaripelimanneihin kuten Voitto Isosaareen (1935–2014), Tapani Peltoniemeen (s. 1941) ja Aila Rauhalaan (1926–2015) ja pääsin musisoimaan heidän kanssaan.

Tikkusoittoperinteeseen olen voinut perehtyä lähinnä arkistotallenteiden välityksellä, sillä minulla ei ole ollut mahdollisuutta oppia perinnetyylejä eläviltä pelimanneilta, jotka olisivat kasvaneet kyseiseen traditioon. Liinus Simsiö, Alfred Backman, Salomo Korhonen, Arvi Pokela ja monet muut olivat minulle kauan vain nimiä, eikä heidän soitostaankaan ollut helppoa ottaa selkoa. Perinteen saaminen henkilökohtaiseksi ja itselleni läheiseksi oli pitkälinen prosessi. Vuosien varrella, lukuisten kuunteluhetkien ja arkistotallenteiden mukana soittamisen seurauksena tikkusoiton perinnetyyleistä on tullut osa minua ja muusikkopersoonaaani:

Hiljalleen kansanmusiikin eri aikakaudet, tyyli ja soittajat tulevat lähemmäs: pelimannien äänenpainot heidän kertoessaan tarinaa, heidän tapansa fraseerata, heidän omat persoonalliset maneerinsa. Tulee halu kuunnella ja oppia lisää, saada arkistot soimaan osana tämän päivän musiikkia. Syvälinen perehtyminen arkistoihin ja tikkusoittoperinteeseen on saanut aikaan ymmärryksen siitä, että olen omana luovana itsenäni osa perinteen jatkumoa.⁶

Kirjallisuus

- Hill, Juniper 2012. Improvisation, Exploration, Imagination: Techniques for Composing Music Orally. *Revue de musicologie*, 1/2012, 85–106.
- Laitinen, Heikki 2003. *Iski sieluihin salama - kirjoituksia musiikista*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Syrjälä, Pauliina 2018. Kantelepelimannit Arvi, Aarne ja Alfred: Tikkusoittotradition soiva tyyli tutkimus. *Etnomusikologian vuosikirja*, 30, 35–65. <https://doi.org/10.23985/evk.70101>
- Syrjälä, Pauliina 2020a. *Hyttypolkka ja hyppivä puuhevonen: Kansanmusikko säveltävänä perinnesoittajana*. EST-julkaisusarja 52. Sibelius-Akatemian kansanmusiikkijulkaisuja 34. Helsinki: Taideyliopiston Sibelius-Akatemia. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-329-152-2>
- Syrjälä, Pauliina 2020b. Lempeä nostattamassa: Kansanmusikko improvisoivana säveltäjänä. *RUUKKU taiteellisen tutkimuksen kausijulkaisu* Vol.12 (2020). <https://doi.org/10.22501/ruu>

⁶ Syrjälä 2018, 28.